

**С. Кривонос,**

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БАНДИТИЗМ

Під час здійснення кримінально-правової характеристики будь-якого злочину важливим питанням, що необхідно дослідити, є розгляд питання соціальної обумовленості підстав криміналізації чи декриміналізації цього суспільно небезпечного діяння.

Під час криміналізації нових суспільно небезпечних діянь слід з'ясувати, яких саме додаткових ресурсів ї у якому обсязі потребуватиме втілення в життя нової кримінально-правової заборони. Водночас для визначення соціальної обумовленості наявної норми це не має принципового значення. За умови відсутності процесуальних ресурсів не можна казати про таку обставину соціальної обумовленості, як можливість боротьби із суспільно небезпечним діянням за допомогою кримінально-правових засобів. Взаємозалежність наведених обставин убачається такою: спочатку слід визначитися з тим, можливо чи неможливо боротися з діянням за допомогою кримінально-правових засобів? І лише потім з'ясувати, чи є на таку боротьбу ресурси? У разі негативної відповіді на перше поставлене питання, актуальність відповіді на друге втрачається. При цьому перша названа обставина передбачає можливість доказування діяння, а друга – орієнтує на наявність певного державного апарату, установ, фахівців, відповідних норм кримінального процесуального законодавства. Для охоронних кримінально-правових норм наявність ресурсів щодо здійснення кримінального переслідування має обов'язкове значення, для заохо-

чувальних норм і норм-дефініцій наявність ресурсів для їхньої реалізації окремого значення не має, а для регулятивних норм – має факультативне значення [1, с. 137–138].

Метою статті є встановлення соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за бандитизм.

Крім того, межі втручання кримінального закону визначаються необхідністю охорони від злочинних посягань найбільш важливих особистих, суспільних і державних інтересів. Водночас при цьому не можна допускати утисків прав, свобод і законних інтересів громадян. Також є важливим, щоб кримінально-правове втручання держави та її органів з охорони правопорядку не перешкоджало розвитку суспільних відносин [2, с. 13].

Вищенаведені положення повною мірою стосуються і такого діяння, як бандитизм, тому слід розглянути питання стосовно його соціальної обумовленості як злочину, передбаченого ст. 257 КК України, тобто відповідності цієї кримінально-правової норми підставам і принципам криміналізації. У такому разі можна більш повно та чітко визначити недоліки та переваги розглядуваної кримінально-правової норми.

Для початку визначимось, що слід розуміти під поняттям «криміналізація», оскільки чітке теоретичне та законодавче поняття цієї категорії у вітчизняному кримінальному праві відсутне.

Наприклад, М. Загородніков під криміналізацією розумів визнання певних діянь злочинами [4, с. 48]. Схожа

за змістом думка М.І. Хавронюка, який під криміналізацією розуміє законодавче визнання тих чи інших діянь злочинними, встановлення за них кримінальної відповідальності [5, с. 158]. Проте ці визначення не враховують, що криміналізація – це процес діяльності певного суб'єкта, яким, на думку В. Баранівського, є Верховна Рада України, коли вона приймає кримінальний закон, що містить конкретні ознаки складу злочину [6, с. 102].

Тому більш точними, на нашу думку, є визначення криміналізації як певного процесу. Наприклад, О. Попович визначає криміналізацію як системоутворюючу категорію, що охоплює собою як процес, так і результат виявлення суспільно небезпечних форм людської поведінки та закріплення їх у кримінальному законі як злочинів [7, с. 209].

Ба більше, Д. Балобанова визначила криміналізацію не тільки як процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, але й визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних [8, с. 11]. Схоже визначання дає і П. Фріс, визначаючи криміналізацію як процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність як злочинів [9, с. 20]. Останні два визначення розглядуваного поняття видаються нам такими, що найбільш повно та точно його характеризують. Отже, вищезазначений процес, який має назву криміналізація, дає змогу з'ясувати, чи є соціально обумовленим існування певної кримінально-правової заборони. Проте в такому разі постає питання щодо визначення чинників та обставин, що визначають криміналізацію діяння.

Правильно зазначає О. Пашенко: «Для вирішення питання про те, чи

є та чи інша кримінально-правова норма соціально обумовленою (тобто чи відповідає вона суспільним потребам), у науці запропоновано виділяти величезну кількість відповідних обставин. Правники, що присвятили свої дослідження вказаній проблематиці, пропонували різні переліки названих обставин і неоднаково іменували їх, використовуючи терміни «умови», «передумови» «критерії», «підстави», «фактори», «чинники» тощо» [10]. Слід додати, що всі ці поняття прийнято вживати поряд із терміном «криміналізація». Крім того, вчені виділяють таку категорію, як принципи криміналізації [11, с. 70; 12, с. 208]. О. Савченко, дослідивши розглядуване питання, робить висновок, що найбільш вживаними в теорії встановлення кримінально-правової заборони є поняття «підстави криміналізації» та «принципи криміналізації» [13, с. 148].

Тому ми згодні з В. Коломійцем, що, встановивши відповідність певного діяння підставам і принципам криміналізації, можна вести мову про наявну (або відсутню) соціальну обумовленість норм КК, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення вказаних діянь [14, с. 79]. Тобто якщо ми з'ясуємо, що ст. 257 КК України в сьгоднішніх реаліях відповідає таким підставам і принципам, то можна буде з усією впевненістю говорити, що існування цієї кримінально-правової норми є соціально обумовленим і виправданим.

До підстав кримінально-правової заборони належать такі: 1) суспільна небезпека – неможливо встановити універсальний критерій, за яким можна було б визначити достатній для криміналізації ступінь суспільної небезпеки. Під час обговорення кожної кримінально-правової новели необхідно вирішувати питання про наявність такої в конкретному виді діянь. Суспільною небезпекою охоплюється наявність досить серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіяваної потерпілим, що впливає на пеналізацію

Для аналізу наведеної підстави слід розглянути поширеність бандитизму на території України за останні п'ять років.

Відповідно до звітів «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» зареєстровано таку кількість злочинів, передбачених ст. 257 КК України: у 2014 р. – 12, у 2015 р. – 17, у 2016 р. – 18, у 2017 р. – 30 та у 2018 р. – 22 факти. При цьому повідомлень про підозру вручено: у 2014 р. – 6, у 2015 р. – 14 особам, у 2016 р. – 15 особам, у 2017 р. – 22 особам, у 2018 р. – 20 особам [22].

За даними судової статистики, за вчинення злочину, передбаченого ст. 257 КК України, обвинувальний вирок суду винесено: у 2015 р. щодо 1 особи, у 2016 р. – 3 осіб, у 2017 р. не засуджено жодної особи, у 2018 р. – 5 осіб [23].

Аналіз вищенаведених даних свідчить, що кількість розглядуваних злочинів, хоча і залишається на досить невисокому рівні, демонструє незначну тенденцію до збільшення. Невелика ж кількість засуджених, найімовірніше, сигналізує про складність доведення винуватості злочинців і недосконалість розглядуваної кримінально-правової норми.

Отже, бандитизм відповідає такій підставі криміналізації, як динаміка суспільно небезпечних діянь, і нині. Що стосується питання, яким чином причини та умови вчинення розглядуваного злочину впливають на криміналізацію, то, на нашу думку, це має бути предметом окремого кримінологічного дослідження, що не входить до об'єкта нашої роботи.

Отже, бандитизм потребує впливу на винних осіб лише за допомогою найбільш суворих заходів юридичного впливу – кримінальних покарань, які може нам надати лише кримінальне право, а не адміністративне чи цивільне. Причому серед усіх видів покарань лише позбавлення волі є єдино можливою санкцією за вчинення злочину,

передбаченого ст. 257 КК України, враховуючи його високий ступінь суспільної небезпеки. Отже, відповідність цієї підстави для криміналізації бандитизму є очевидною.

Держава не просто повинна, а зобов'язана забезпечувати на більш ніж достатньому рівні потреби правоохоронних органів у матеріальних ресурсах, щоб вони могли ефективно здійснювати не тільки протидію, але й запобігання розглядуваному негативному явищу. Позитивним слід вважати створення для системної боротьби з організованими формами злочинності та злочинними співтовариствами у складі Національної поліції України Департаменту стратегічних розслідувань. Крім того, це стосується і забезпечення процедури притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, призначення їм справедливого вироку та виконання (відбування) покарання за розглядуваний злочин. У цьому контексті слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку вітчизняні правоохоронні органи мають необхідну матеріальну базу для виконання цих завдань, проте рівень достатності її забезпечення може бути предметом окремого дослідження. Хоча загалом можна підсумувати, що бандитизм відповідає розглядуваній підставі криміналізації.

Єдиний можливий негативний наслідок криміналізації цього діяння – неправильне, суб'єктивне застосування норми кримінального закону лише спонукає до пошуку шляхів удосконалення диспозиції ст. 257 КК України, а тому не може переважити позитивні моменти. Тому відповідність криміналізації бандитизму розглядуваній підставі не викликає сумнівів.

На нашу думку, ці підстави тісно пов'язані між собою, причому історичні традиції тут відіграють одну з визначальних ролей. У вітчизняному, як і у будь-якому цивілізованому суспільстві, так історично склалося, що групі напади озброєних злочинних угруповань є особливо неприйнятними проявами злочинної поведінки. Отже,



суспільство схвально ставиться до їхньої криміналізації, що підтверджується соціологічними даними. Зокрема, згідно з проведеним нами анкетуванням, на запитання «Чи потрібно залишити у кримінальному законодавстві відповідальність за бандитизм?» позитивно відповіли 86%, негативно – 8% і не визначились – 6%. Тобто слід констатувати, що криміналізація бандитизму відповідає і цій групі підстав.

Підсумовуючи розгляд підстав криміналізації, слід зазначити, що криміналізація бандитизму нині не суперечить жодній із них, а тому є необхідною і цілком виправданою.

У статті встановлено соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм. Зокрема: доведено, що бандитизм потребує впливу на винних осіб лише за допомогою найбільш суворих заходів юридичного впливу – кримінальних покарань, які може нам надати лише кримінальне право, а не адміністративне чи цивільне. Причому серед усіх видів покарань лише позбавлення волі є єдиною можливою санкцією за вчинення злочину, передбаченого ст. 257 КК України, враховуючи його високий ступінь суспільної небезпеки.

Держава не просто повинна, а зобов'язана забезпечувати на більш ніж достатньому рівні потреби правоохоронних органів у матеріальних ресурсах, щоб вони могли ефективно здійснювати не тільки протидію, але й запобігання розгляданому негативному явищу. Позитивним слід вважати створення для системної боротьби з організованими формами злочинності та злочинними співтовариствами у складі Національної поліції України Департаменту стратегічних розслідувань. Крім того, це стосується і забезпечення процедури притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, призначення їм справедливого вироку та виконання (відбування) покарання за

розглядуваний злочин. У цьому контексті слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку вітчизняні правоохоронні органи мають необхідну матеріальну базу для виконання цих завдань, проте рівень достатності її забезпечення може бути предметом окремого дослідження. Хоча загалом можна підсумувати, що бандитизм відповідає розглядуваній підставі криміналізації.

У вітчизняному, як і у будь-якому цивілізованому суспільстві, так історично склалося, що групові напади озброєних злочинних угруповань є особливо неприйнятними проявами злочинної поведінки. Отже, суспільство схвально ставиться до їхньої криміналізації, що підтверджується соціологічними даними. Криміналізація бандитизму нині не суперечить жодній із підстав, а тому є необхідною і цілком виправданою.

Ключові слова: злочин, покарання, громадська безпека, бандитизм, підстави криміналізації, інтереси суспільства.

Kryvonos S. Social condition of criminal liability for banditry

The article establishes the social conditionality of criminal responsibility for banditry. In particular, it has been proven that banditry needs to influence perpetrators only through the most severe measures of legal influence – criminal penalties, which can only be given to us by criminal law, not by administrative or civil law. Of all punishments, only imprisonment is the only possible sanction for committing the crime under Art. 257 of the Criminal Code of Ukraine, given its high degree of public danger.

The state should not simply, but is obliged to provide, at more than a sufficient level, the needs of law enforcement agencies for material resources so that they can effectively not only counteract but also prevent the negative phenomenon in question. So positive should be considered the creation of a systematic fight against organized crime and criminal





17. Лащук Є.В. Про підстави встановлення кримінальної відповідальності за суспільно-небезпечне діяння. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф., 10–11 жовтня 2013 р.; редкол. : В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. 2013. С. 206–210.
18. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Одеса, 2007. 18 с.
19. Радіонов І.І. Кримінальна відповідальність за бандитизм : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 210 с.
20. Статистична інформація. Генеральна Прокуратура України: офіційний вебсайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
21. Бедріківський В.В. Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 22 с.
22. Статистична інформація. Генеральна Прокуратура України: офіційний вебсайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
23. Статистична інформація. Генеральна прокуратура України: офіційний вебсайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820&c=edit&_c=fo#.
24. Статистичні звіти «Про кількість осіб засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання» за 2015–2019 рр., підготовлені Державною судовою адміністрацією України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.

